

MODULE 07: COMMUNICEREN MET KINDEREN

M▲PChipp

SUPPORTED BY THE RIGHTS, EQUALITY
AND CITIZENSHIP (REC) PROGRAMME
OF THE EUROPEAN UNION

COLOFON

- ▶ Dit trainingsmateriaal is ontwikkeld in het kader van het project **Multi-disciplinary Assessment and Participation in Child Protection Proceedings: training program with modules and toolbox, international network**.
- ▶ Dit samenwerkingsproject werd ondersteund door het **Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union** en uitgevoerd door het German Institute for Youth Human Services and Family Law (Duitsland), Family Child and Youth Association (Hongarije), the Estonian Union for Child Welfare (Estland), het Nederlands Jeugdinstituut (Nederland) and Child and Family Training C&FT (UK)
- ▶ **Module M07: Communiceren met kinderen die te maken hebben gehad met ernstige problemen – ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van projectpartner**
- ▶ © 2016 *MAPChiPP project consortium* All rights reserved

MODULE 02: HERHALING

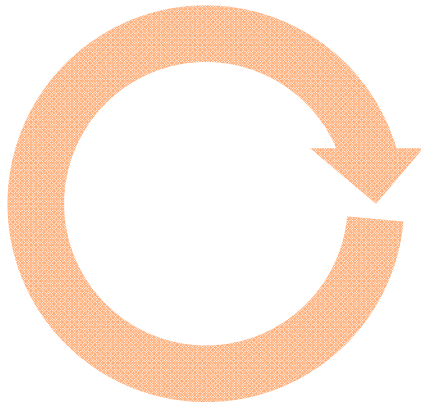
M▲PChIPP

M07: communicating with children
PRESENTATION

3

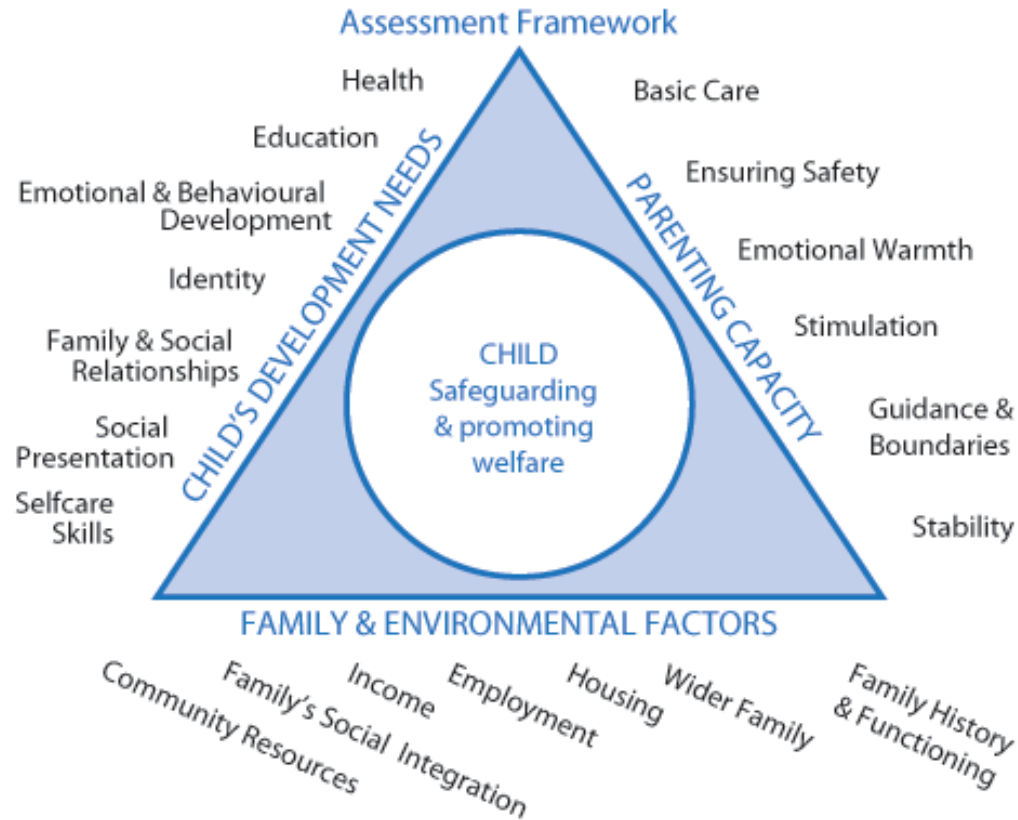
ZEVEN FASEN VOOR ASSESSMENT, ANALYSE EN HET PLANNEN VAN INTERVENTIES

vgl. Bentovim e.a. (2014)

- ▶ Fase 1: eerste signalering en verwijzing
- ▶ Fase 2: informatieverzameling
- ▶ Fase 3: ordenen van de beschikbare informatie
- ▶ Fase 4: analyse van patronen van beschadiging en bescherming
- ▶ Fase 5: voorspellen van de verwachte uitkomst voor het kind
- ▶ Fase 6: ontwikkeling van een interventieplan
- ▶ Fase 7: vaststellen van uitkomsten en interventiemaatregelen

ASSESSMENT FRAMEWORK

Department of Health, Department for Education and Employment & Home Office (2000)

COMMUNICEREN MET KINDEREN

MAPChipp

Welke situaties ben je tegengekomen waarin je contact had met kinderen die te maken hadden met tegenslagen / mishandeling en verwaarlozing?

HET BREDE TERREIN WAAROP COMMUNICATIE MET KINDEREN NODIG KAN ZIJN

Kinderen die slachtoffer zijn van fysiek geweld (Finkelhor e.a. 2015)

Het moedwillig gebruik van fysiek geweld of voorwerpen tegen een kind dat leidt tot, of kan leiden tot fysieke verwondingen.

- **Incidentie van fysiek geweld in een studie in de VS (37.3%) leidend tot verwondingen (9.3%)**
- **De voornaamste daders zijn leeftijdgenoten en broers en zussen – minder vaak volwassenen (5.1%)**
- **Pesten, fysieke intimidatie of geweld in relaties** – gangs, racistische aanvallen, wapens, en dating geweld
- **Jongens ervaren vaker fysiek geweld dan meisjes**, jongere kinderen worden eerder gepest, oudere hebben te maken met agressie in relaties, niet-seksuele genitale aanranding

HET BREDE TERREIN WAAROP COMMUNICATIE MET KINDEREN NODIG KAN ZIJN

- **Kinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik**
(Finkelhor e.a. 2015)
- **Seksueel misbruik** wordt gedefinieerd als een (poging tot) seksuele daad; seksueel contact met de bedoeling om geslachtsverkeer te hebben met een kind. Online contact met seksueel misbruik als doel, Verenigd Koninkrijk 14,7% meisjes, 6% jongens
- **Seksuele exploitatie van kinderen** en jongeren onder de 18 houdt verband met het gebruiken van situaties, contexten en relaties waarbij jonge mensen 'iets' krijgen, bijvoorbeeld eten, affectie, onderdak, drugs, cadeautjes, geld voor seksuele handelingen
- **Actuele issues** 'sexting' – het gebruik van mobiele telefoons om zichzelf of anderen te fotograferen en door te sturen naar anderen, seksuele handelingen, gebruik van internet om aan te zetten of te misbruiken

HET BREDE TERREIN WAAROP COMMUNICATIE MET KINDEREN NODIG KAN ZIJN (BENTOVIM & GRAY 2015)

- **Kinderen die slachtoffer zijn van mishandeling** *'ouders en andere verzorgers die handelingen plegen of nalaten die leiden tot schade, mogelijke schade, of dreigende schade bij een kind'*. Prevalentie voor de oudsten 14 – 17 jaar (38.1%).
- **Lichamelijke en seksuele mishandeling** is gebaseerd op een vermenging van emotionele mishandeling en verwaarlozing
- **Emotionele mishandeling** komt voort uit de negatieve perceptie van de behoeften van het kind door de ouder – legitimering van wrede straffen of seksuele handelingen
- **Verwaarlozing** is het niet inzien van de behoeften van kinderen en daardoor niet bieden van passende zorg

HET BREDE TERREIN WAAROP COMMUNICATIE MET KINDEREN NODIG KAN ZIJN

- **Kinderen die slachtoffer zijn van beroving en vernieling en getuige zijn van geweld**
- **Bezitsdelicten** (Finkelhor 2015) 6,5% was slachtoffer van beroving door anderen dan broers of zussen, 7,4% vandalisme
- **Getuige of indirecte blootstelling** 24,5% - een kwart was getuige van geweld in het gezin of in de omgeving in het afgelopen jaar
- **Geweld in het gezin**, 5,8% was getuige van conflicten en aanvallen tussen ouders. Prevalentie 14 -17 jaar, 32,0% gezinsgeweld, 25% ouder tegen ouder.
- **Getuige van geweld in de omgeving** veelvuldig 18,4% in het afgelopen jaar, 57,9% prevalentie voor de oudste jongeren.
- **Blootstelling aan gebruik van wapens**, waaronder vuurwapens, diefstal binnen het gezin, bomdreiging en oorlog – met name migrantenkinderen

SLACHTOFFER OP MEER FRONTEN

- 40,1% ervoer **meer dan één geval van geweld of misbruik**, 10,1% meer dan zes.
- Ervaring met één type vergrootte de **kans op het ervaren van andere soorten geweld**.
- **Het ervaren van lichamelijk geweld** zorgde voor een 3,4 keer zo grote kans op het meemaken van seksuele overtreedingen, en 3,4 keer meer kans op het ervaren van mishandeling door een verzorger.
- Veel kinderen waarvan men dacht dat ze **slachtoffer waren van één vorm van misdaad** blijken bij nader onderzoek **meervoudige slachtoffers**

KINDEREN MET EEN BEPERKING

(SULLIVAN & KNUTSON 2000)

De prevalentie van mishandeling van kinderen met een beperking

- Het is belangrijk om te onderstrepen **dat kinderen met beperkingen kwetsbaarder zijn,**
- Gehandicapte kinderen lopen 3,4 keer meer kans om te worden mishandeld of verwaarloosd dan niet-gehandicapte kinderen,
- 31% gehandicapte kinderen vergeleken met 9% niet-gehandicapte kinderen
- **Bespreek met je buurman of buurvrouw waarom volgens jou deze kinderen kwetsbaarder zijn – lopen ze meer risico om als zondebok te dienen? Vinden ze het moeilijker om hun ervaringen te uiten? Zijn ze zich er minder bewust van?**

COMMUNICEREN MET KINDEREN

MAPChiPP

Wat zijn de doelen en de uitdagingen voor professionals in het contact met kinderen die ernstige tegenslag hebben ervaren?

UITDAGINGEN IN DE COMMUNICATIE

KINDEREN DIE LIJDEN ONDER EXTREME STRESS

(BENTOVIM & GRAY 2015, BENTOVIM 2017)

- De standaardreactie die een slachtoffer ervaart is een **stress respons**, die korte- of langetermijn effecten kan hebben waaronder schade voor de gezondheid en ontwikkeling van het kind, waaronder '**post traumatisch stress syndroom**' - **Angst, vermijding, boosheid bij het bespreekbaar proberen te maken van stressvolle ervaringen.**
- '**Positieve beheersbare spanning**', verbonden met 'beheersing' – gerelateerd aan kortdurende fysiologische reacties, bescherming door maatschappelijke steun, hechtingsfiguren. **Versterkt veerkracht.**
- **Uitgebreide victimisatie 'Meervoudige slachtofferervaringen'** - zonder maatschappelijke steun- '**toxische stress**' '**traumatische ervaringen**' met lange-termijn gevolgen voor psychische en lichamelijke gezondheid, onderwijs, en levensduur veroorzaken '**Latente Kwetsbaarheid**' vecht- en vluchtreacties die later tot hardnekkige problemen kunnen leiden

DEFINITIE VAN TOXISCHE STRESS

Extreme, voortdurende en onvoorspelbare stress

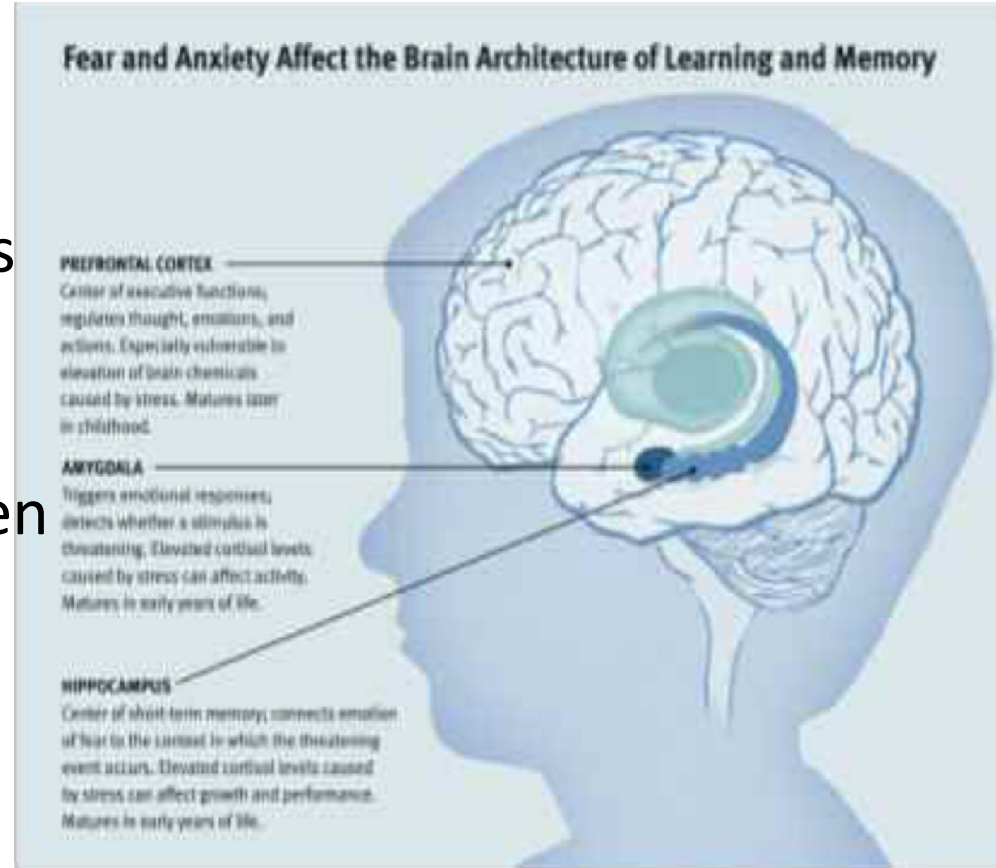
gedurende kwetsbare periodes

Sterke en chronische activering van

biologische reacties op stress en zich herhalende

PTSD symptomen –

herbeleving, vermijding en arousal

DISCUSSIE – WAT IS HET DOEL VAN COMMUNICATIE MET KINDEREN DIE ERNSTIGE TEGENSLAG HEBBEN ERVAREN

- **Bespreek de ervaringen van deelnemers** die werken met kinderen en jongeren die ernstig tegenslag hebben ervaren:
- De **doelen** van communiceren met kinderen
- De **uitdagingen** van communiceren met kinderen

DOELEN VAN COMMUNICEREN MET KINDEREN

- **Kinderen als getuigen** – ze kunnen betrokken zijn in juridische processen. Communicatie moet open zijn, en moet hen helpen om een verhaal te kunnen vertellen dat hun ervaringen beschrijft
- **In Jeugdbescherming** waar besluiten worden genomen over de mate waarin kinderen beschadigd zijn, kan de rechter vragen om een betrouwbaar onafhankelijk rapport over de lichamelijke gezondheid en de ontwikkeling van het kind
- Wanneer er een **breuk in het gezin** plaatsvindt kan de rechter een indruk willen hebben van de wensen en de gevoelens van de kinderen
- Als er sprake is **ernstige mishandeling**, kan **juridische vervolging** plaatsvinden waarbij de rechter bewijs nodig heeft van de gezondheid en ontwikkeling van het kind, om de basis vast te stellen voor behandeling
- **Als basis voor behandeling**

UITDAGINGEN BIJ HET ONTWIKKELEN VAN EEN KINDGERICHTE BENADERING

- **Gegeven de hoge mate van angst, bezorgdheid en boosheid** die het gevolg zijn van het voor het eerst ontmoeten van een 'vreemde', hoe zorg je ervoor dat je succesvol kunt communiceren?
- **Denk aan een kind waar je mee hebt gewerkt en de doelen van het gesprek.** Denk na over hoe je een kindvriendelijke omgeving kunt creëren.
- **Hoe zit het met kinderen met een beperking?** Hoe zou je je benadering aanpassen?
- **Waar ontmoet je elkaar?** Denk aan de ruimte, materialen, je houding en de sfeer die je moet oproepen
- Hoe communiceer je met **kinderen in verschillende leeftijden** – voorschools, schoolleeftijd en tieners?

HOE ZORG JE VOOR EEN KINDVRIENDELIJKE CONTEXT (WEERAMANTHRI 2016)

- **Het is belangrijk om een sfeer te creëren van warmte, empathie en positieve waardering. Manieren om de ruimte vriendelijk te maken** zorg dat het comfortabel is (zitplekken/uitgang/materialen/temperatuur)/gesprekken met de rechter
- **Bruikbare materialen**– tekenspullen, poppen, poppenhuis, puzzels, spelletjes, marionetten, “gevoels”spullen, dierfiguren en auto's / voor rechtbank en behandeldoelinden
- **Materiaal dat geschikt** is voor kinderen met beperkingen – visueel, verstandelijk, taal, doof of slechthorend
- **Naam** – hoe willen ze genoemd worden / jezelf voorstellen
- Denk na over de interactie vanaf de eerste ontmoeting, bijvoorbeeld de **wachtkamer**
- **Beslis of je het kind alleen spreekt of met ondersteuning**

ZORGEN VOOR EEN KINDVRIENDELIJKE CONTEXT

(WEERAMANTHRI 2016)

- **Wees je bewust van de manier waarop het kind op jou reageert** (Verbaal en nonverbaal) – Denk aan hoe ze zich voelen bij een afspraak met je, gebruik je inlevingsvaardigheden? **Wat denken ze dat er gaat gebeuren** of wat er met hen gedaan gaat worden? Begrijpen ze waarom ze daar zijn? Hoe kijken ze naar jou?
- **Zorg dat je de aandacht van het kind hebt voor je begint met praten**
- **Communiceer op hetzelfde niveau als het kind**
- **Wees geloofwaardig**. Houd vragen simpel, praat met, niet tegen
- **Gebruik een positieve toon en inhoud**
- **Houd de communicatie open** door goed te luisteren wanneer het kind tegen je praat

LUISTEREN EN HOREN - PRAKTIJKOEFENING

(BENTOVIM & BINGLEY MILLER 2000)

- **Het belang van het creëren van een situatie waarin het kind zich gehoord voelt**
- **Reflectieopdracht** – Denk aan een **moment toen je vroeger echt voelde dat er naar je geluisterd werd**. Wat deed die persoon? Wat voor gevoel gaven ze je? Deel je conclusies over effectieve aanpakken.
- **In tweetallen, met een observator** praat over een recente vakantie of een avontuurlijk dagje uit dat je meemaakte. De luisteraar moet aandacht schenken aan wat er wordt gezegd. Wat voor woorden worden er gebruikt? Wat voor houding laat de persoon zien? Wat leer je over de ander? Vind manieren om de verteller te laten zien dat je luistert en betrokken bent bij het verhaal.
- **Reflectie en feedback in de groep**

LUISTEREN EN HOREN

- **Denk na over de aanpassingen die je zou doen als het kind een visuele, gehoors-, taal- of verstandelijke beperking heeft**
- Kies een van deze beperkingen en herhaal de opdracht – vertellen over een avontuurlijk dagje uit – het zou natuurlijk helpen als er een tolk aanwezig was die gebarentaal spreekt – maar denk aan alternatieve manieren om te communiceren – uitgebreide beschrijvingen voor visueel beperkten, tekeningen maken, nonverbale communicatie,
- Feedback

EEN KINDGERICHTE BENADERING ONTWIKKELEN

(WEERAMANTHRI 2016)

- het kind **leren kennen en een relatie met het kind opbouwen**
- Uitstralen dat **je geïnteresseerd bent** in het kind en hun mening
- **hoop uitstralen** niet oordelen of het kind tot de orde roepen
- proberen te begrijpen **hoe het kind denkt** over zijn leven
- Dat je weet dat het **kind sterke kanten heeft** en problemen!!
- Vaststellen wat de **doelen van het kind zijn**

ONTWIKKELING VAN KINDEREN EN COMMUNICATIEBEHOEFTE EN VAARDIGHEDEN

- Babies: geboorte tot 12 maanden
- Peuters: 12-36 maanden
- Kleuters: 3-6 jaar
- Basisschool: 6-12 jaar
- Adolescenten: 12-18 jaar

OM COMMUNICATIE MET KINDEREN IN VERSCHILLENDE ONTWIKKELINGSSTADIA TE BEVORDEREN

- In ieder stadium **bespreken hoe je de communicatie met het kind kunt bevorderen**
- **Met babies in het eerste jaar** denken aan het omgaan met de reactie op vreemden, en een scheidingsopdracht, bijv. Moeder die een tijdje weggaat, en hoe de baby reageert op de interviewer
- **Met peuters** interactie in spel
- **Kleuters** – spel, teken- en kleurmateriaal,
- **Oudere kinderen** – contact opbouwen voor een één op één gesprek of met een neutrale volwassene
- **Kinderen met beperkingen** – misschien nodig om mee te communiceren als met een jonger kind, of focusen op specifieke communicatiekanalen of –wijzen.

BABIES: GEBOORTE TOT 12 MAANDEN

Babies communiceren d.m.v. kreetjes, gekir en gebrom, gezichtsuitdrukkingen, gehuil, bewegingen (lichaam, ogen, armen etc.) Herken deze tekenen en moedig de pogingen van de baby om te communiceren aan:

- Snel reageren – troosten als hij/zij huilt, teruglachen.
- Betekenis toekennen aan de bewegingen
- Spreek met een zangerige, hoge stem, overdreven gezichtsuitdrukkingen (grote ogen). Het trekt de aandacht van de baby en helpt hen om te blijven focussen op de communicatie.

PEUTERS: 12-36 MAANDEN

Peuters communiceren met een combinatie van gebaren en geluiden, en zinnen van een of twee woorden. Ze tonen positieve en negatieve emotionele uitdrukkingen, en lichamelijke bewegingen.

- Reageer snel
- Breid zijn/haar communicatie uit. Maak een korte zin van die twee woorden en de gebaren die zij/hij laat zien.
- Geef peuters niet meer dan een aanwijzing tegelijk.
- Benoem zijn/haar emoties
- Leg uit wat je bedoelt met je verzoeken.

KLEUTERS: 3-6 JAAR

Kleuters beginnen in volledige zinnen te praten. Ze kunnen er moeite mee hebben om verhalen in de juiste volgorde te vertellen, maar ze zijn in staat om de gebeurtenissen in een verhaal op een rij te zetten.

- Kleuters vinden het leuk om over eerdere ervaringen te praten.
- Soms praten ze ook over ingebeelde ervaringen.
- Ze praten graag tegen zichzelf terwijl ze aan het spelen of tekenen zijn.
- Stel vragen over eerdere gebeurtenissen.
- Moedig kleuters aan om over hun – positieve en negatieve – gevoelens te praten.
- Maak het mogelijk voor kleuters om in hun spel te fantaseren en te doen alsof.

BASISSCHOOL-LEEFTIJD: 6-12 JAAR

Kinderen in de basisschool leeftijd praten in volzinnen, stellen vragen en zoeken meer informatie en verklaringen voor hoe de dingen zijn.

- Ze zijn in staat om te begrijpen en te praten over het perspectief van andere personen en beginnen te herkennen dat ze door hun gedrag anderen kunnen beïnvloeden.
- Ze kunnen meer informatie tegelijkertijd aan en kunnen gericht werken aan het stellen van doelen en het oplossen van problemen met hulp van volwassenen.
- Relaties met leeftijdgenoten worden belangrijker.
- Help kinderen om te leren hoe ze effectief met conflicten kunnen omgaan.
- Doe rollenspellen met reacties van leeftijdgenootjes om kinderen te laten zien hoe ze conflicten kunnen oplossen.

ADOLESCENTEN: 12-18 JAAR

Adolescenten vinden het interessant om diepgaand over zichzelf te praten en over hun relaties met anderen.

- Ze willen weten wat anderen over hen denken en van hun vinden
- Ze willen praten over wat hen onderscheidt van hun ouders en ze beginnen te begrijpen dat hun ouders geen perfecte mensen zijn
- Ze vertonen meer negatief gedrag en hebben meer conflicten
- Wees gevoelig voor en ontvankelijk voor hun ervaringen.
- Gebruik gesprek als een gelegenheid
- Blijf geïnteresseerd – stel vragen en zoek naar verklaringen
- Wees flexibel

UITGANGSPUNTEN VOOR HET FACILITEREN VAN COMMUNICATIE MET KINDEREN

- Wat zijn de belangrijkste uitgangspunten voor het faciliteren van communicatie met kinderen?
- Manieren om een verstandhouding te creëren 'All about me'

KRIJGEN VAN EEN BEELD VAN HET LEVEN VAN HET KIND EN EEN VERSTANDHOUDING MET HET KIND

(CHILD & FAMILY TRAINING (C&FT) NIET GEPUBLICEERD)

- **Leer het kind of de jongere kennen-** All about me / mijn heelal /mijn wereld /mijn leven als een advertentie /het leven in een lied /een rap
- **Vraag naar hun interesses/** hobbies/ favoriete dingen bijv. dier /eten /hobby /tv-programma /vak op school /tijd van het jaar /sport etc.
- **Gebruik humor /speelsheid/** het gevoel dat je hen echt wilt leren kennen – wat houdt hen bezig /waar gaan ze van stralen

CREËREN VAN EEN BEELD VAN HET LEVEN VAN HET KIND EN EEN VERSTANDHOUDING MET HET KIND

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

All About Me!

My Name: Casey McQuate

My Age: 8

My favorite places to go: Niagara Falls

My favorite color: green

My favorite foods: Fritos

My favorite book: dory of a wimpy kid

My favorite things to do: play with my kity

Name: _____

All About Me.....

Favorite Color...

3 words to describe me...

Favorite Hobby...

Favorite Book...

Favorite Food...

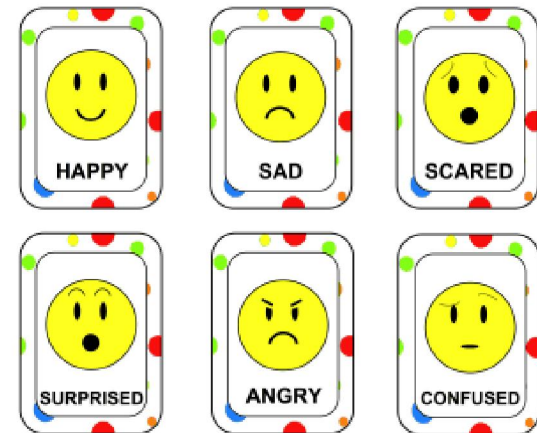
My Family...

MEER HANDIGE INSTRUMENTEN OM INFORMATIE IN TE WINNEN EN EEN BETER BEELD TE KRIJGEN (C&FT ONGEPUBLICEERD)

HANDIGE TIPS:

- Tekens en symbolen
- Beelden
- Speelgoedvoorwerpen
- Pictogrammen
- Dobbelstenen
- Voorwerpen om mensen uit te beelde
- Tekenen
- Verhalen, gedichten, liedjes
- Teken een gezin dat iets samen doet, een boom, een huis, krabbeltjes

ONTWIKKEL HET VERHAAL

(BENTOVIM & BINGLEY MILLER 2000, BENTOVIM E.A. 2012)

- **Het gebruik van materialen** helpt het kind om een 'verhaal' te maken dat laat zien hoe het kind de wereld ziet, hoe het zich voelt, de relaties met het gezin, met broertjes en zusjes en ouders
- **Kijk naar de video waarin Ben Bradshaw** speelt met materialen tijdens een gezinssessie, wanneer de interviewer hem vraagt wat er gebeurt
- Hij is flink geslagen door zijn moeder en emotioneel afgewezen, en beschermd door zijn vader, **speculeer op wat zijn spel laat zien aan de interviewer**
- Spelmateriaal, poppen en dierenfiguren kunnen worden **gebruikt om een verhaal te creëren** – figuren en gezinsleden worden geïdentificeerd voor het kind, en scenarios kunnen worden gecreëerd, bijv. aan tafel zitten en melk knoeien, verdwaald zijn, je pijn doen, en wat er gebeurde, hoe het kind zich voelt, antwoorden geven de aard van de relaties aan.

VRAGENLIJSTEN EN GEHEUGENSTEUNTJES

- **Kinderen en jongeren vinden het leuk om vragenlijsten in te vullen** – bijvoorbeeld waarin het kind gevraagd wordt of iets van toepassing is vaak, soms of nooit, of het afmaken van zinnen (Weeramanthri 2016)
- De reacties van kinderen en jongeren **op zulke vragen zullen vaak leiden** tot mogelijkheden om door te vragen
- Probeer bij een van de **volgende vragenlijsten** – (Weeramanthri 2016) – te denken aan jezelf als een ‘dwarse tiener’ en vraag dan je buurman – wat was hun reden om zich op een bepaalde manier te beschrijven, vraag hen toe te lichten, en meer voorbeelden te geven.

Often

Sometimes

Never

I am shy

I get angry

I am friendly with others

People don't understand me

I get bored

I worry about the future

I mess around

Other people trust me

I get the blame for what others have done

I am lonely

I enjoy having responsibility

I like how I look

I feel happy when

I hate

I wish that I was

I worry about

The thing that makes me angry is

Most people think that I am

I feel jealous when

When people shout at me I feel

When I leave school I hope that

It makes me feel confused when

The best thing that could happen to me is

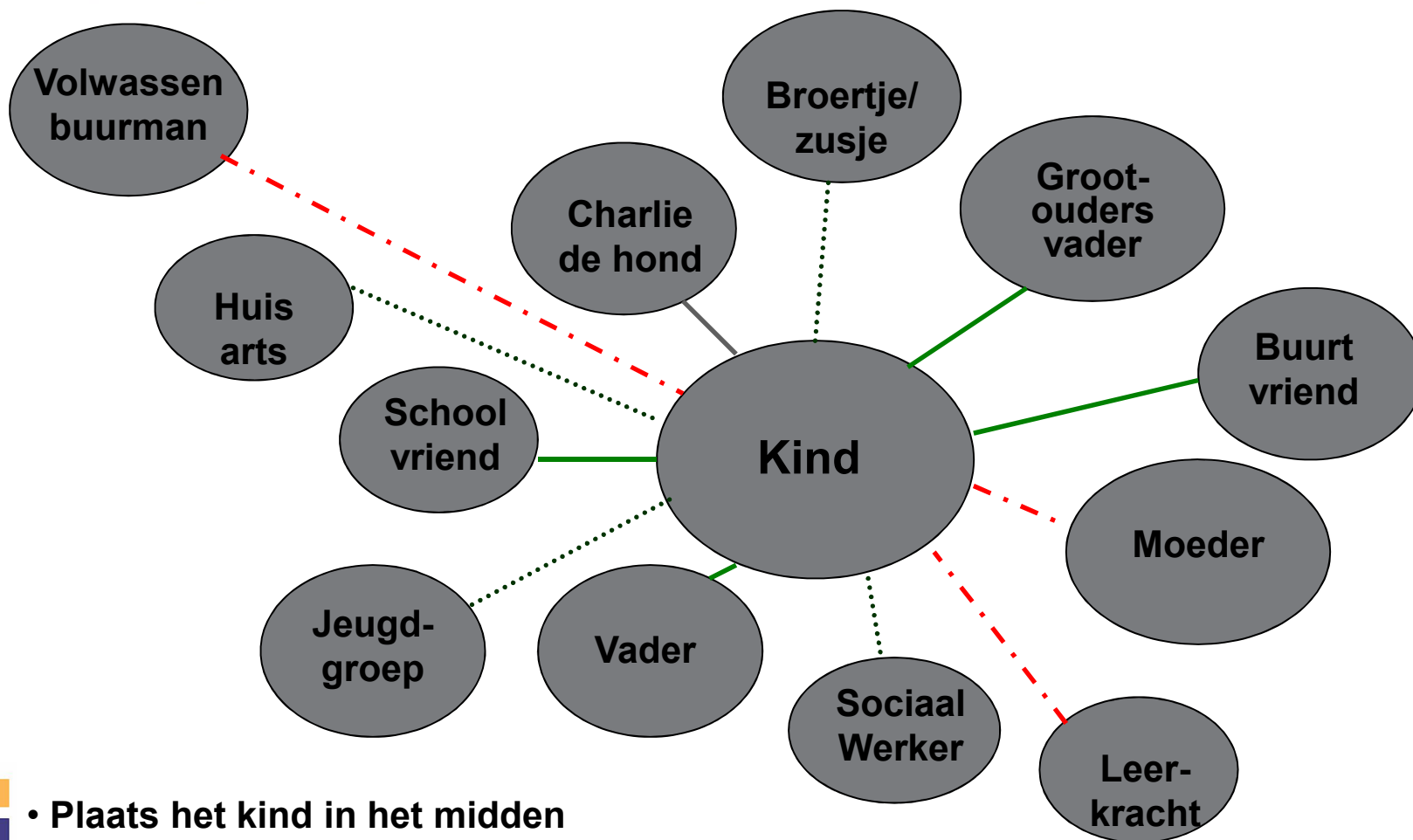
I feel guilty when

The most important thing in my life is

ANDERE HANDIGE INSTRUMENTEN OM INFORMATIE TE VERKRIJGEN EN EEN BETER BEELD

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- Genogram
- Spinnenweb kaart
- Ecogram
- Tijdlijn – zonnetjes en regen / stenen en rozen / smileys en treurige gezichten – laat het kind kiezen
- Zak met gevoelens
- Levensboom
- Gebruik gevoelshulpmiddelen (gevoelens bal, gevoeldomino, gevoelskaarten, gevoelensbingo, gevoelszegels, etc.)

- Plaats het kind in het midden
 - Benoem belangrijke mensen of groepen en voeg naar behoeven cirkels toe
 - Trek lijnen tussen de cirkels als er verbindingen zijn
 - Gebruik verschil in dikte of type lijnen om de aard van de verbinding of de relatie aan te geven
- = sterk
..... = zwak
- - - - - = gespannen

EEN BEELD KRIJGEN VAN EEN KINDEREN MET BEPERKINGEN

- Dit is een extra uitdaging
- Denk aan een **kind met een beperking** waar je mee gewerkt hebt – een visuele beperking, doofheid, spraakproblemen, verstandelijke beperking
- Denk na over welke van de **verschillende gepresenteerde benaderingen** bruikbaar zou zijn

COMMUNICATIEKANALEN VOOR KINDEREN MET BEPERKINGEN

- **Muziek-** muziek wordt begrepen door alle mensen wereldwijd
- **Aanraking** Aanraken kan kinderen helpen bij het ontwikkelen van concepten wanneer ze voorwerpen verbinden met ervaringen
- **Kunst** –Met kunst kun je niet misgaan. Er is geen goede of slechte manier om kunst te maken
- **Beweging-**Bewegen helpt de focus, aandacht en impulsbeheersing versterken bij kinderen.
- **Sociale verhalen.** Beeldende of geschreven handleidingen om verschillende situaties te beschrijven
- **Technologie** – In Mijn Schoen
- **Gebaren** –een manier om te communiceren die werkt voor kinderen met gehoorproblemen.
- **Motivatie** Aanmoedigingen, complimentjes, kleine beloningen
- **Gebarentaal** voor dove en slechthorende kinderen en kinderen die niet praten
- **Praten tegen Kinderen** met beperkingen op dezelfde manier als kinderen die zich standaard ontwikkelen
- **Tijd** ruim de tijd nemen om over te schakelen op een nieuwe activiteit

VASTSTELLEN OF ER SPRAKE IS VAN SPECIFIEKE EMOTIONELE OF TRAUMATISCHE REACTIES

- Manieren om de aard van reacties op tegenslag vast te stellen

PRINCIPES BIJ COMMUNICATIE MET KINDEREN

- Het belang van **samenwerken met het kind** vragen helpen het kind om dingen uit te zoeken (**Socratische benadering**) in plaats van advies te geven.
- Het kind ondersteunen om zelf dingen te leren begrijpen en hun **eigen “aha” moment** te ervaren. Het kind als “expert van de eigen ervaring”
- De interviewer **creëert een context om de communicatie te faciliteren**

WAT IS SOCRATISCHE GESPREKSVOERING

Daagt uit tot accurate en omvattende denkwijze, brengt mensen dichterbij hun uiteindelijke doel, **Zes soorten vragen die Socrates aan zijn leerlingen stelde:**

- ▶ **Conceptuele verhelderingsvragen**
- ▶ **Dieperliggende veronderstellingen**
- ▶ **Doorvragen op ratio, redenen en bewijzen**
- ▶ **Bevragen op meningen en perspectieven**
- ▶ **Doorvragen op implicaties en consequenties**
- ▶ **Vragen over de vraag**

WAT IS SOCRATISCHE GESPREKSVOERING

- Daagt uit tot accurate en omvattende denkwijze, brengt mensen dichterbij hun uiteindelijke doel. Zes soorten vragen die Socrates zijn leerlingen stelde:
- **PROBEER ZE UIT –**
- **doe een rollenspel met degene naast je**, speel om de beurt een jongere van 14 die denkt dat het OK is om seks te hebben met een andere jongere van dezelfde leeftijd –
- **Het doel van de interviewer** is hen te helpen om de consequenties te doordenken,
- **Verhelderen, doorvragen op aannames, ratio, denkwijze**, wat zou je moeder, leerkracht of beste vriend denken,
- **wat zou je vinden** als je zelf vader zou zijn, als je vriendin zwanger wordt, implicaties en consequenties

Evidence-based assessment instrumenten gebruiken (PIZZEY ET AL 2009)

Het doel is om:

- Meer inzicht te ontwikkelen in de aard en het niveau van functioneren van een kind
- Inzicht te krijgen in de factoren die het kind beïnvloeden en hun behoeften
- Partnerschappen te ontwikkelen
- Interventies voor te bereiden indien nodig

GEBRUIK VAN VRAGENLIJSTEN EN MEETINSTRUMENTEN

(COX AND BENTOVIM 2000)

Vragenlijsten over Krachten en Problemen Adolescent Wellbeing instrument

- **Vragenlijsten en meetinstrumenten gebruiken vaste bewoordingen en scores**
- **Scores bieden een leidraad**
- **Er kan alleen op worden vertrouwd als de professional de antwoorden kan interpreteren**
- .

ADOLESCENT WELLBEING INSTRUMENT

(BIRLESON 1998)

- Betreft 18 vragen die betrekking hebben op verschillende aspecten van het leven van een kind of jongere en hoe ze daarover denken

- *Please tick as appropriate*

	Most of the time	sometimes	never
1. I look forward to things as much as I used to	☐	☐	☐
2. I sleep very well	☐	☐	☐
3. I feel like crying	☐	☐	☐
4. I like going out	☐	☐	☐
5. I feel like leaving home	☐	☐	☐
6. I get stomach-aches/cramps	☐	☐	☐

- Een totaalscore van 13 of hoger geeft de kans aan op depressieve klachten

KRACHTEN EN PROBLEMEN VRAGENLIJST

(GOODMAN 2000)

Meetinstrument dat de sterke kanten en problemen in emotie en gedrag meet, voor kinderen en jongeren, ouders en leerkrachten

Er zijn vijf schalen: sociaal gedrag, hyperactiviteit, emotionele problemen, gedrag – gedragsproblemen en problemen met leeftijdgenoten

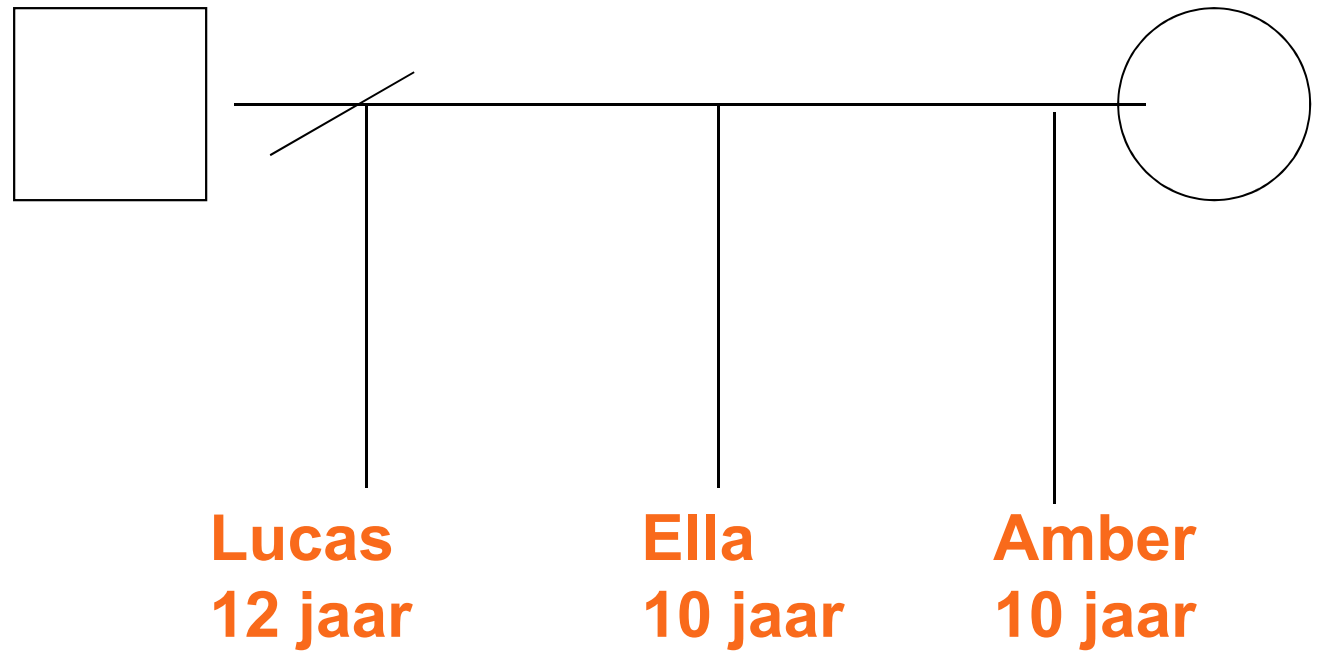
	Not True	Somewhat True	Certainly True
I try to be nice to people. I care about their feelings	☐	☐	☐
I get restless, I cannot sit still for long	☐	☐	☐
I get a lot of headaches, stomach-aches or sickness	☐	☐	☐
I usually share with others (food, games, pens etc.)	☐	☐	☐
I get very angry and often lose my temper	☐	☐	☐
I am usually on my own. I generally play alone or keep to myself	☐	☐	☐
I usually do as I am told	☐	☐	☐
I worry a lot	☐	☐	☐

De Nieland's – Casus

(PIZZEY ET AL 2011)

Lewis Nieland
43 jaar

Grace Nieland
55 jaar

CASUS OM HET BELANG VAN MEETINSTRUMENTEN IN DE PRAKTIJK TE ILLUSTREREN – HET GEZIN NIELAND

(PIZZEY ET AL 2011)

Verwijzingen van school en huisarts van Ella en Amber:

- ❑ **Ella heeft het Syndroom van Down** en wordt onrustig, agressief en tegendraads in de klas
- ❑ **Grace** moet vaker naar school komen om Ella te kalmeren
- ❑ **Amber** wordt ingeschakeld om op haar zus te passen en vertoont duidelijke signalen van ongerustheid
- ❑ **Grace** vertoont signalen van depressie en klaagt over een gebrek aan hulp

KIJK NAAR DE VIDEO CLIPS

(PIZZEY ET AL 2011)

- **Het gezinsgesprek** –kijk naar de communicatie met Ella en Amber tijdens– incl. een kind met een beperking,
- **Het interview met Amber** van 10 waarin gebruik wordt gemaakt van de Adolescent Wellbeing scale – gevalideerd voor kinderen van 7 tot 16 jaar
- **Observeer** de reactie van Amber
- **Observeer** de manier waarop de interviewer Amber betrekt, en hoe hij voortbouwt op haar reacties
- **Deel je observaties**

GEBRUIK MAKEN VAN VRAGENLIJSTEN EN MEETINSTRUMENTEN (PIZZEY ET AL 2009)

- Leg de procedure uit voor het invullen van de vragenlijst
- Laat de vragenlijst invullen zonder te storen.
- Als er verduidelijking nodig is bied ondersteuning
- Beschrijf in detail “daadwerkelijke” en niet “typische” gebeurtenissen en gedrag bijv. “kun je me vertellen hoe dat de laatste keer gebeurde?”
 - ▶ **Vraag naar gedetailleerde beschrijvingen** bijv. “waar ging dat over?” of “zou je me daar misschien een beetje meer over kunnen vertellen?”
 - ▶ **Richt je op wat er echt gebeurde** niet op wat er meestal gebeurt bijv. “wat deed hij?” en niet “wat doet hij dan?”
 - ▶ De **follow up** –wat de respondent denkt en voelt over deze gebeurtenissen

HET BELANG VAN COMPLIMENTJES (WEERAMANTHRI 2016)

Het is heel belangrijk om **de inspanningen van het kind** te erkennen, op te merken, en **te complimenteren**, incl. individuele krachten en vaardigheden – hoe meer we er naar zoeken, hoe meer we dit zullen zien.

Laat zien dat je de bijdrage van het kind waardeert – bedank hen voor hun deelname.

VERSCHILLEN BIJ HET INTERVIEWEN VAN KINDEREN IN JURIDISCHE PROCEDURES

VERTEL HET VERHAAL VANUIT HET STANDPUNT VAN HET KIND

- **Gescheiden assessment voor zorg- en behandel doeleinden, en assessments voor de rechter** - een **subjectieve**, verhalende waarheid over het leven van het kind tegenover een **objectievere** waarheid, “wat gebeurde er, in plaats van hoe voel je je?”
- **Optimaal benutten** van de informatie die we van het kind ontvangen,
- **Zoveel mogelijk weglaten** van vertekende informatie die afleidt van de inhoud (bijv. fouten)
- Doe dit op een **kindvriendelijke manier**, waarbij je rekening houdt met het ontwikkelings- en taalniveau van het kind.
- **Vermijd suggestieve vragen** waarbij de interviewer informatie geeft aan de geïnterviewde die deze zelf nog niet heeft benoemd.

WAAR MOET JE AAN DENKEN:

- **Vermijd vooringenomenheid**
- **Maak video-opnamen**
- **Ondervraag het kind alleen**
- Begin met het **maken van echt contact**
- Doe een **oefeninterview**
- **Begin met het uitleggen van de basisregels:**
 - Ik was er niet bij en ik weet niet wat er is gebeurd. Kun je me alsjeblieft alles vertellen wat je je kunt herinneren?
 - Het is niet erg om “Ik weet het niet” te zeggen als je ergens geen antwoord op weet: ga er alsjeblieft niet naar raden.
 - Als je je niet als kunt herinneren is dat niet erg. Het is prima om “Dat weet ik niet meer” te zeggen.

- Stel **open vragen en moedig het kind aan om vrijuit te vertellen**
 - Weet je **waarom je vandaag hier bent om met mij te praten?**
 - Nu we elkaar een beetje beter kennen, wil ik graag met je praten over waarom je hier vandaag bent. **Vertel me eens waarom je met mij komt praten**
 - Ik begrijp dat er **dingen zijn gebeurd in jouw gezin**. Vertel daar eens over.
 - Combineer **gerichte vragen met open aanmoedelingen** – je verteld ons dat het pijn deed, wat gebeurde er voor die tijd, en daarna?
- **Vermijd** druk, dwang, suggesties door informatie aan het kind, het stellen van suggestieve vragen, en het herhalen van vragen
- **Vermijd** spel, fantasie en verbeelding
- **Vermijd** het benadrukken van bepaalde antwoorden

OEFENSSESIE -Interviewer, kind en observator – kind was getuig hoe haar moeder werd geslagen door haar nieuwe vriend – geef feedback over hoe de interviewer zich hield aan de interview instructies!!

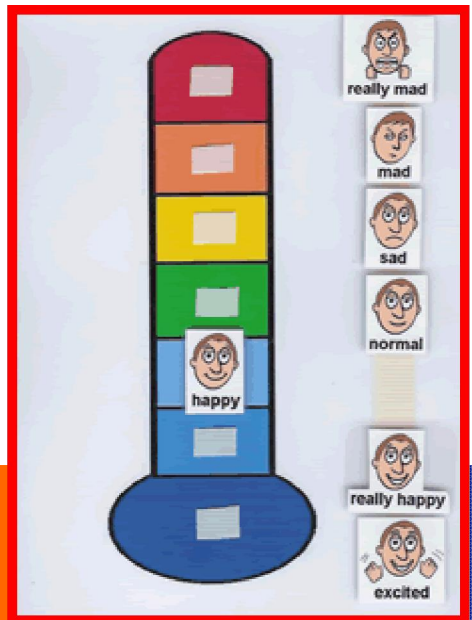
VASTSTELLEN OF ER SPRAKE IS VAN SPECIFIEKE EMOTIONELE OF TRAUMATISCHE REACTIES

- Voortbouwen op de screening interviews –
- Verkennen van gevoelens, zorgen, problemen en boosheid

EMOTIES BESCHRIJVEN EN MONITOREN (C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- Soms is er meer gerichte inzet nodig om kinderen hun emoties te laten begrijpen
- Identificeren van emoties-gevoelskaart/ stickers/ bal/ kaarten/ gevoelsmonsters
- Moedig het gesprek aan over gemengde gevoelens en verscheidenheid aan gevoelens (regenboog / patchwork)
- Wat is een gevoel en hoe verschilt het van een handeling of een gedachte?
- Noem jezelf een gevoelsdetective en maak verbindingen tussen emoties.

Name: _____

When I was SAD

1. I felt SAD when _____

Draw your SAD face

EMOTIES BESCHRIJVEN EN MONITOREN VERVOLGD...

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- Gebruik manieren om emoties te meten zoals op een thermometer / snelheidsmeter / lineaal / schaalvragen.
- Rollenspel/ handpoppen/ filmpjes/ verschillende scenario's / zinnen afmaken

GEVOELSDetective – HOE ZOU AMBER REAGEREN

(CALAM E.A. 2005, WEERAMANTHRI 2016)

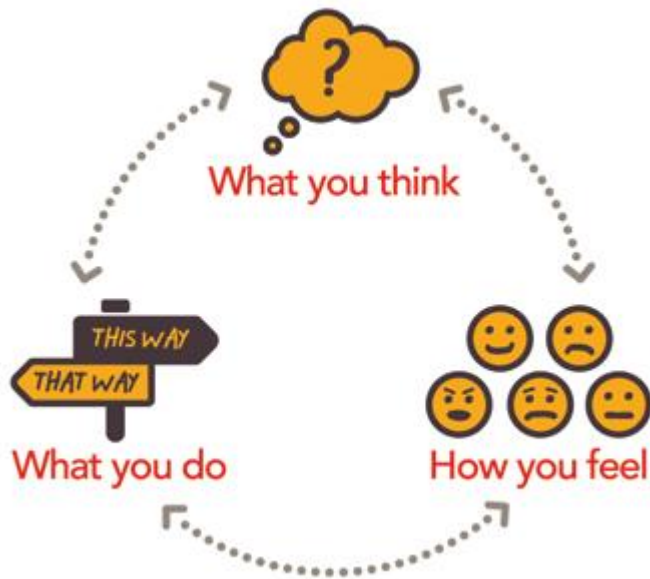

W Identifying feeling states 2 of 2

DENKEN-VOELEN-DOEN: VERKENNEN HOE ZE VERBONDEN ZIJN

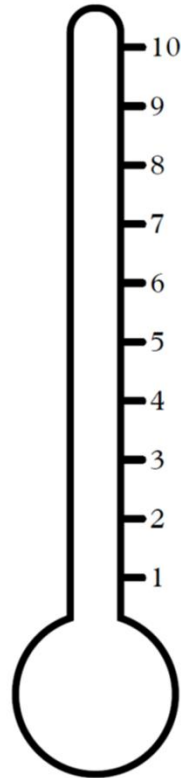
(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- Keten van gebeurtenissen- bespreek hoe Amber zich zou kunnen voelen -
- Wat betekent dat voor wat ze denkt -
- Wat zou ze daarom kunnen doen.

EEN GEVOELSTHERMOMETER IS HANDIG OM ZORGEN EN ONGELUKKIGE GEVOELENS TE METEN

PRATEN OVER ZORGEN EN DEPRESSIEVE GEVOELENS

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

• **Oefen met het bespreekbaar maken van stemmingen**

- De meeste kinderen hebben ups en downs, opgewonden of ontevreden
- Waren er in de afgelopen maand momenten waarop je heel verdrietig, ongelukkig, somber of mopperig was? Hoe lang duurde dat?
- Vind je dingen niet langer leuk om te doen, verveel je je, heb je er geen energie voor of heb je er genoeg van?
- Ben je soms gespannen, geen trek in eten, verlies je gewicht, niet lekker in je vel
- Waar zou dat gevoel door gekomen kunnen zijn – een bepaalde gebeurtenis, verlies van een dierbare, of afgewezen door iemand om wie je geeft, een huisdier?
- Heb je soms het gevoel dat het leven niets waard is, het gevoel dat je jezelf kwaad zou kunnen doen – heb je geprobeerd jezelf pijn te doen of te beschadigen
- Word je vrolijker van vrienden, of leuke activiteiten, favoriete tv-programma's

SELECTIE BRONNEN KRACHTEN EN WEERBAARHEID

- Welke activiteiten helpen om te zorgen dat ze zich goed, gelukkig, kalm voelen?
- Op welke manier helpen ze? Welke emoties / gevoelens / gedachten zijn ermee verbonden.
- Hoe kunnen ze daarop voortbouwen? Inplannen? Welke knelpunten brengt dat met zich mee
- Bespreek een aantal soorten activiteit die verschillen in tijd, bijv. voetballen / zwemmen of luisteren naar een lievelingsliedje / jezelf verwennen
- Kies er 3 (als dat haalbaar is) om in te plannen- laat het kind zelf bewaken – soms vinden ze het leuk om er een dagboek van bij te houden
- (C&FT niet gepubliceerd)

PRATEN OVER ZORGEN EN DEPRESSIEVE GEVOELENS

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- Zorgen zijn goed omdat ze je helpen om veilig te zijn als ze echt zijn, maar als ze niet echt zijn werken ze averechts
- Maak jij je meer zorgen dan sommige andere kinderen in je klas?
- Waar maak je je zorgen over – veel kinderen maken zich zorgen over school, andere mensen zijn bang voor rampen, inbraken, vrienden verliezen, berichten op internet?
- Ben jij een van die mensen die zich zorgen maken over ongebruikelijke dingen – ontvoerd worden door buitenaardse wezens!!
- Maak je je zorgen over thuis, dat mensen ziek worden, ruzies, boos worden als er iets misgaat?
- Voel je je gespannen, mensen voelen dat op verschillende manieren, krijgen buikpijn, moeite met ademen, hartkloppingen?

COMMUNICEREN OVER BOOS GEDRAG EN IN DE PROBLEMEN RAKEN (C&FT NIET GEPUBLICEERD)

Janine, 10 jaar

- Bleef van huis weglopen, woont nu met tante aan moederskant en haar 3 kinderen
- Geen geschiedenis van mishandeling bekend
- School was in het verleden bezorgd over haar onverzorgde uiterlijk
- School meldt toenemend storend gedrag: tegendraads gedrag, boze uitbarstingen, en vechten met leeftijdgenoten
- Ze gooide met een bord in de kantine, waardoor een andere leerling gewond raakte
- Hoewel ze intelligent is, zet Janine zich niet in op school en presteert ze niet op haar potentiële niveau, ze houdt van muziek

BOOS WORDEN EN IN DE PROBLEMEN RAKEN

(C&FT NIET GEPUBLICEERD)

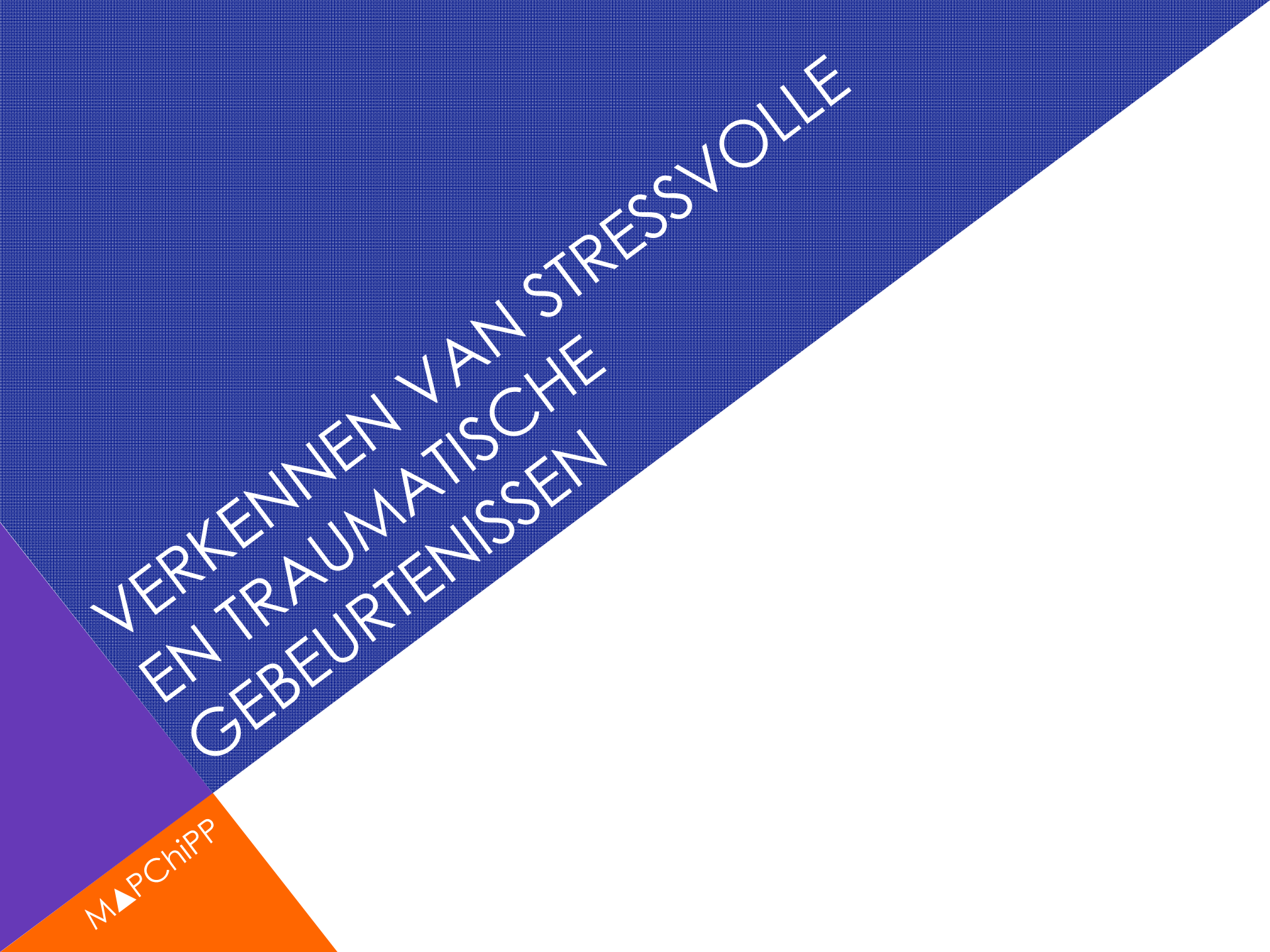
Oefenen

- Het klinkt alsof je soms heel erg boos wordt, en driftaanvallen hebt
- Wil je me vertellen wat er de laatste keer gebeurde – toen je met het bord gooide, waar werd je boos over, zei iemand iets, hoe voelde je je, en wat gebeurde er daarna, en nadat je het bord gooide?
- Het klinkt alsof ‘Meneer Boos’ je soms te pakken heeft, kun je me iets vertellen over wanneer hij het overneemt, wanneer je ging vechten, of brutaal bent in de klas.
- Denk je dat Meneer Boos je er soms toe aanzet om andere kinderen te pesten, of pijn te doen, dingen af te pakken of kapot te maken.
- Gebeurt het ook wel dat jij sterker bent dan Meneer Boos, en dat je niet toelaat dat hij je commandeert?
- Wat denk jij dat maakt dat je zo boos wordt?

MANIEREN OM DE DOELEN VAN EEN KIND OP TE STELLEN (C&FT NIET GEPUBLICEERD)

- 3 wensen-vraag
- Toverstokje
- Glazen bol
- Magische deur
- Geest in de fles
- Tijdmachine

VERKENNEN VAN STRESSVOLLE EN TRAUMATISCHE GEBEURTENISSEN

M▲PChipp

COMMUNICEREN OVER TRAUMATISCHE EN STRESSVOLLE GEBEURTENISSEN (WEERAMANTHRI 2016)

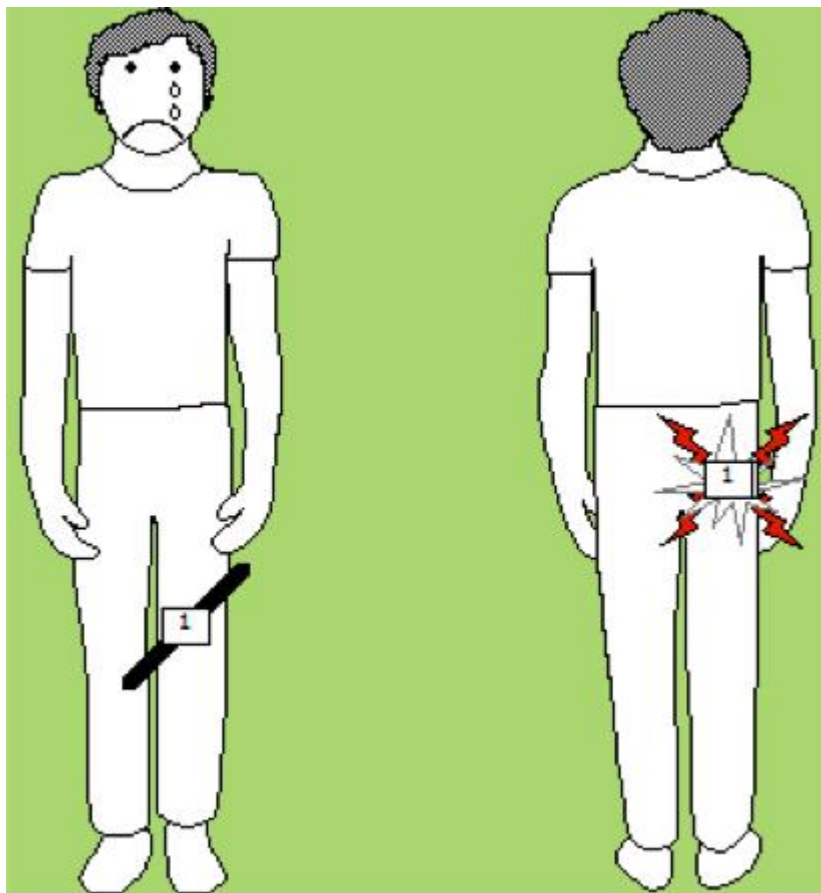
- **Praat zo over mishandeling en trauma dat het kind eraan went om erover te praten** er het kind zich gehoord voelt.
- Benoem **hoe moeilijk en zwaar het kan zijn om erover te praten**. Probeer te ontdekken in hoeverre het kind al begrijpt wat er is gebeurd. Doe dat voorzichtig en in hun tempo..
- Je kunt overwegen om voorbeelden te geven van **hoe sommige andere kinderen zich kunnen voelen** – vraag voorzichtig of iets daarvan bij hen past?
- Denk na over **vragen die relevant zouden kunnen zijn voor kinderen** en jongeren met wie je gewerkt hebt – en persoonlijke ervaringen.

MET MICHAEL WARD PRATEN OVER ZIJN MISBRUIK

(CALAM E.A. 2005)

- Michael Ward, 8 jaar oud, werd opgenomen nadat hij 's nachts buiten op straat was gevonden. Er werd een Familieberaad gehouden Zijn zus Laura was van huis weggegaan na een ruzie.
- Hij had blauwe plekken op zijn rug en benen waar Ian hem had geslagen, zei hij
- Moira, zijn moeder, ging meer en meer drinken
- Hij werd geïnterviewd met de methode In My Shoes waarmee het kind kan aangeven waar het pijn heeft gehad

Toen de brief
van school
kwam

Ian schopte
me toen ik
de bal
steeds
miste bij het
voetballen

TRAUMATISCHE REACTIES VERKENNEN

(FREDERICK, PYNOOS & NADER 1992)

- **Oefenen met bespreekbaar maken – terugdenken aan gebeurtenissen. Manieren om vast te stellen of het kind/de jongeren een traumatische reactie heeft**
- Voel je je gedwongen om te denken aan negatieve dingen die gebeurd zijn
- Heb je er enge dromen over
- Je voelen alsof je het steeds weer opnieuw beleeft
- Overstuur raken door herinneringen
- Raar gevoel in je lichaam als je denkt over wat er had kunnen gebeuren

TRAUMATISCHE REACTIES VERKENNEN

(FREDERICK E.A. 1992)

- **Proberen te vermijden om aan gebeurtenissen te denken**
- Activiteiten, gesprekken, plaatsen, mensen vermijden die worden geassocieerd met nare gebeurtenissen
- Niet in detail herinneren
- Niet geïnteresseerd zijn in activiteiten
- Gevoel kwijt zijn – niets voelen van binnen
- Afstandelijk of afgezonderd van andere mensen
- Zorgen over de toekomst – niet oud worden

TRAUMATISCHE REACTIES VERKENNEN

(FREDERICK E.A. 1992)

- **Je schichtig en overstuur voelen** Moeite om in slaap te vallen
- Enge dromen
- Geïrriteerd of snel boos
- Moeite om te concentreren
- Hyper-alert zijn – er gaat iets naars gebeuren
- Overdreven schrikachtig
- Je schuldig voelen – was het jouw schuld
- Je schamen, opgelaten of vies voelen

FEEDBACK OP DE DAG – LEERPUNTEN

MAPChipp

SUPPORTED BY THE RIGHTS, EQUALITY
AND CITIZENSHIP (REC) PROGRAMME
OF THE EUROPEAN UNION

BELANGRIJKE NASLAGWERKEN

Bentovim, A. and Elliott, I. (2014) Targeting Abusive Parenting and the Associated Impairment of Children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology* <http://www.tandfonline.com/loi/hcap20>

Bentovim, A. and Gray, J. (eds) (2017) *Hope for Children and Families: Building on Strengths, Overcoming Difficulties. Intervention Guides for Practitioners*. York: Child and Family Training.

Bentovim, A. (2017) *Modifying Abusive and Neglectful Parenting: Intervention Guide for Practitioners*. York: Child and Family Training.

Bentovim, A. and Gray, J. (eds) (2015) *Eradicating Child Maltreatment. Evidence-Based Approaches to prevention and Intervention across Services*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Bentovim, A. and Bingley Miller, L. (2000) *The Family Assessment, trainers editions*. Pavilion and Child and Family Training York

Bentovim, A., Bingley Miller, L., Gren, F. and Pizzey, S. (2012) *Assessing Families in Complex Child Care Cases using the Family Assessment*. York: Child and Family Training.

BELANGRIJKE NASLAGWERKEN

Birleson, P. (1980) The validity of depressive disorder in childhood and the development of a self-rating scale: a research report. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 22, 73–88.

Calam, RM., Cox, AD., Glasgow, DV., Jimmieson, P. and Groth Larsen, S. (2005) *In My Shoes*. York: Child and Family Training.

Cox, A. and Bentovim, A (2000) *The Family Pack of Questionnaires and Scales*. London: The Stationery Office. Available at http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130107105354/http://www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4079489.pdf

Department of Health, Department for Education and Employment, and Home Office (2000) *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London. The Stationery Office.

Finkelhor, D., Turner HA., Shattuck, A. and Hamby, SL. (2015) Prevalence of childhood exposure to Violence, Crime and Abuse: Results from the National Survey of Children's Exposure to Violence. *JAMA Pediatrics*, 169(8), 746 - 54

BELANGRIJKE NASLAGWERKEN

Frederick, R., Pynoos, R. and Nader, K. (1992) *Child Posttraumatic Stress Reaction Index (CPTS-RI)*. Los Angeles: National Center for Posttraumatic Stress Disorder

Goodman, R. (2000) The Strengths and Difficulties Questionnaire. *British Journal of Psychiatry* 177, 534 -539

Pizzey, S., Bingley Miller, L., Cox, A. and Bentovim, A. (2011) *Assessment, Analysis, Planning Interventions and Identifying and Measuring Outcomes*. York: Child and Family Training.

Pizzey, S., Cox, A., Bingley Miller, L. and Walker, S. (2009) *Assessing Parenting and the Family Life of Children using Standardised Assessment Tools*. York: Child and Family Training.

Sullivan, P. and Knutson, J. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24 (10), 1257-1273.

Weeramanthri, T. (2016) *Working with Children: Addressing emotional and traumatic responses*, York: Child and Family Training.

BEDANKT VOOR JE DEELNAME!

MAPChipp